

Hovgården på Adelsö

Arkeologisk förundersökning inom del av det gränsbestämda fornlämningsområdet
Adelsö 46:2, fastigheterna Hovgården 2:8 och 4:1, Ekerö kommun, Uppland.

Rapport 2010:47

Kjell Andersson

STOCKHOLMS
LÄNS MUSEUM

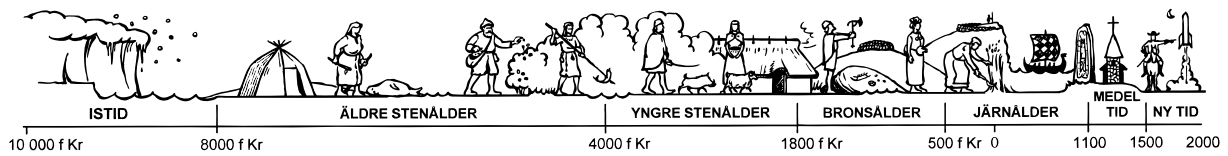
Hovgården på Adelsö

Arkeologisk förundersökning inom del av det gränsbestämda fornlämningsområdet Adelsö 46:2, fastigheterna Hovgården 2:8 och 4:1, Ekerö kommun, Uppland.

Rapport 2010:47

Kjell Andersson

Rapporten finns i PDF-format på adressen
www.stockholmslansmuseum.se

Tidaxel: Mats Vänehem

© Stockholms läns museum
 Produktion: Stockholms läns museum
 Redaktionell bearbetning: Göran Werthwein
 Produktion av planer: Göran Werthwein
 Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133
 Nacka 2010

Innehållsförteckning

Sammanfattning	6
Bakgrund	7
Kulturmiljö och tidigare undersökningar	7
Syfte och metod	8
Resultat	9
Referenser	10
Administrativa uppgifter	10

Figurer

Figur 1: Terrängkartan, skala 1:100 000	6
Figur 2: Terrängkartan, skala 1:10 000	7
Figur 3: Översiktsbild från NV	9

Bilagor

Bilaga 1: Schakttabell	11
Bilaga 2: Schaktplan	13

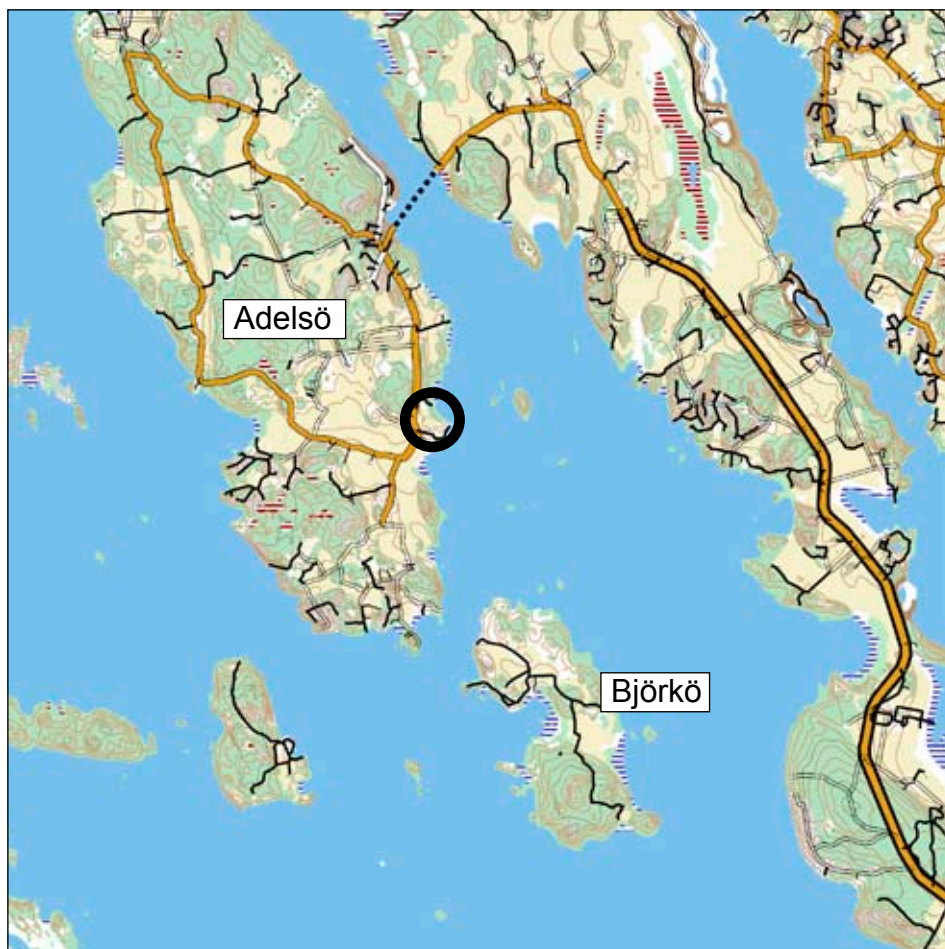

Fig 1. Terrängkartan med markerat område för nu aktuell förundersökning, skala 1:100 000.

Sammanfattning

Ekerö kommun planerar att anlägga en ny besöksparkering till världsarvet Birka och Hovgården på Adelsö. Parkeringsplatsen, som ska förläggas på tidigare åkermark inom fastigheterna Hovgården 2:8 och 4:1, berör delvis det gränsbestämda fornlämningsområdet Adelsö 46:2. Efter beslut från Länsstyrelsen i Stockholms län har Stockholms läns museum utfört en arkeologisk förundersökning av arbetsområdet. Förundersökningen genomfördes den 3 – 4 november 2010. Uppdragsgivare var Ekerö kommun.

Vid förundersökningen grävdes 30 söschakt med maskin inom arbetsområdet. I den forna ploggången förekom sparsamt med keramikfragment i form av yngre rödgods (oglaserat), stengods, fajans, flintgods och porslin vilka huvudsakligen bedömdes vara från 1800- och 1900-talet. Därutöver påträffades också enstaka fragment av buteljglas, järn och tegel. Inga anläggningar eller kulturlager framkom vid schaktningen. Inga fynd tillvaratogs.

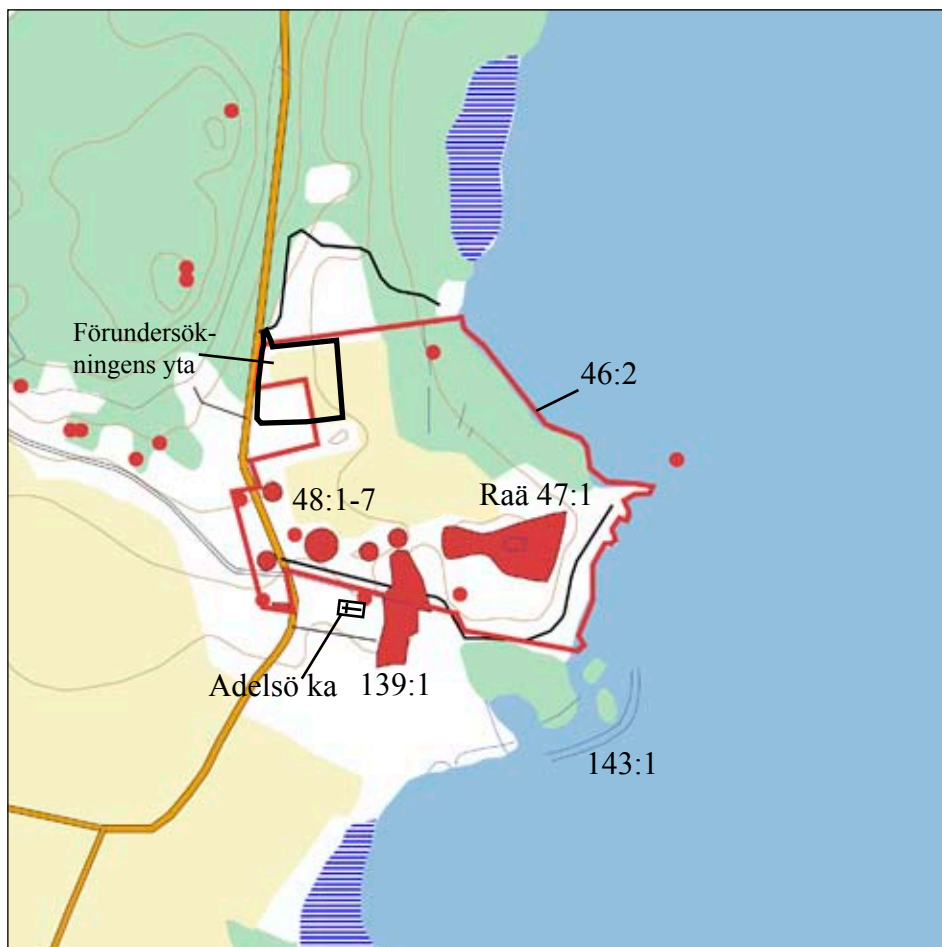

Fig 2. Terrängkartan, skala 1:10 000, med några av de kända fornlämningarna markerade med nummer, samt markerat förundersökningsområde.

Bakgrund

Ekerö kommun planerar att anlägga en ny besöksparkering till världsarvet Birka och Hovgården på Adelsö. Parkeringsplatsen ska anläggas inom delar av fastigheterna Hovgården 2:8 och 4:1 och kommer till stor del beröra det gränsbestämda fornlämningsområdet Adelsö 46:2. Länsstyrelsen i Stockholms län har därför beslutat att Stockholms läns museum ska utföra en arkeologisk förundersökning av arbetsområdet (Lst, dnr 431-10-4539). Länsmuseet utförde förundersökningen den 3 – 4 november 2010. Uppdragsgivare var Ekerö kommun.

Kulturmiljö och tidigare undersökningar

Hovgårdsområdet utgör en miljö av central betydelse i den svenska historien. Från Hovgården utövade sveakungen sin kontroll över Sveriges första stad, handelsstaden Birka på Björkö. Några århundraden senare, under 1200-talets andra hälft, uppfördes palatset Alsnöhus på platsen. Palatset nyttjades som

sommarresidens av Magnus Ladulås och där utfärdade han 1279 den s.k. Alsnö stadga vilken bl.a. stadsfäste det världsliga frälsets rättigheter och skyldigheter.

Inom området finns ett flertal fornlämningar från främst yngre järnålder och medeltid. De mer framträdande av dessa utgörs av ruinerna efter Alsnöhus samt tre storbögar vilka kallas Kungshögarna. Inom området finns ytterligare två större namngivna högar, nämligen Tingshögen och Skopinntull. Den senare undersöktes av Hanna Rydh 1917 och visades innehålla resterna efter en rikt utrustad medelålders man som hade bränts i ett skepp. Graven har daterats till tidigt 900-tal (Rydh 1936:104ff, Magnus & Gustin 2009:14f). Vid samma tid undersöktes också resterna efter Alsnöhus av Bengt Thordeman. Thordeman tolkade Alsnöhus som ett sommarpalats med två våningar, porttorn och källare. Runt om palatset påträffades ytterligare tre byggnader från 1100 – 1300-tal. I schakt som grävdes söder och öster om ruinen påträffades även kulturlager från vikingatid (Thordeman 1920:15ff).

1966 genomförde Holger Arbman och Kristina Lamm en provundersökning söder och sydväst om Alsnöhus (Lamm 1966:1), troligen i syfte att finna spår efter den vikingatida bebyggelsen. En större stenkonstruktion/terrass, som tolkades som en anlagd öppen plats samtida med Alsnöhus, påträffades söder om borgen. Vid undersökningen framkom kulturlager med huvudsakligen medeltida fynd, men endast enstaka fynd av vikingatida karaktär. Den vikingatida bebyggelsen antogs därför huvudsakligen ha legat på platsen för Alsnöhus och vara i det närmaste utplånad (a.a.:3).

Under perioden 1991-1994 genomförde Riksantikvarieämbetet, UV Stockholm i samarbete med Stockholms universitet, Nordiska förbundet för Hembygdsarbete och Lokalkultur och Nordens folkhögskola Biskops Arnö forskningsundersökningar inom Hovgårdsområdet varvid bl.a. flera huslämningar från vikingatid påträffades och delundersöktes. I hamnviken framkom ett tjockt, men omrört, vikingatida kulturlager över en stensatt kajkant. Vid inventeringar som genomfördes vid samma tillfälle framkom bl.a. två naust och en hamnanläggning med spärranordningar. Ett av nausten undersöktes och daterades till ca 1300 e. Kr. Intill nausten påträffades även en smedja från 1500-talet (Brunstedt 1996:59f).

Det område som nu avses att bebyggas har så långt tillbaka det går att följa på historiska kartor utgjorts av åkermark (A1-11:1), men nyttjas numera till kohage. År 1994 genomförde UV Stockholm en antikvarisk kontroll strax söder om ytan i samband med att två sommarstugegrunder, som var belägna på impediment i åkermarken, togs bort. Vid samma tillfälle kontrollerades även arbetet för en ny tillfartsväg inom fastigheten Hovgården 2:8. Inga fornlämningar eller fynd framkom vid kontrollen (Brunstedt 1994).

Syfte och metod

Syftet med förundersökningen var att klarlägga huruvida det, inom det område som avses att tas i anspråk för parkeringen, fanns fornlämningar vilka kunde

medföra att planerna för parkeringen behövde justeras. (Lst, förfrågningsunderlag 431-10-4539).

Vid förundersökningen grävdes sökschakt med maskin inom förundersökningsområdet. Schakten grävdes ned till en nivå som bedömdes vara opåverkad av mänskliga aktiviteter. Schakten mättes in med precisions-GPS och beskrevs i text. Schakten lades igen efter avslutad undersökning. Inga fynd tillvaratogs.

Resultat

Vid förundersökningen framkom inga fornlämningar eller fynd av förhistorisk eller medeltida karaktär inom det område som avses att bebyggas med en parkeringsplats.

Totalt grävdes 30 sökschakt inom arbetsområdet. Alla utom ett schakt (S213) grävdes i före detta åkermark (fig 1-2). Det sistnämnda schaktet grävdes på ett litet impediment i områdets södra del då impedimentet framstod som en lämplig grund för bebyggelse. Direkt under torven framkom dock raseringsmassor av betong och tegel varvid schaktningen avbröts. Raseringsmassorna härstammar möjligen från en av de sommarstugegrunder som togs bort under antikvarisk kontroll genom UV Stockholm (se Brunstedt 1994).

Fig 3. Förundersökningsområdet från nordväst. Längst till vänster i bild ser man ruinkullen efter Alsno hus. Foto K. Andersson, SSM nr lp20100576.

Schakten i den forna åkermarken var 5,5 – 13 meter långa och 0,3 – 0,4 meter djupa. Fyllningen i schaktens övre del utgjordes av ett lager av brun myllig lera, ca 0,15 – 0,2 meter tjockt, vilket motsvarade det tidigare ploglagret. Under detta vidtog styv lera vilken övergick i grusig mo i anslutning till ett större impediment i områdets sydöstra kant.

I det forna ploglagret påträffades sparsamt med keramikfragment, huvudsakligen i form av flintgods med heltäckande vit glasyr, men även enstaka skärvor yngre rödgods (oglaserat), stengods, fajans och porslin. Keramiken bedömdes i huvudsak vara från 1800- och 1900-tal. Utöver keramik påträffades endast enstaka fragment av buteljglas, järn och tegel. Inga av fynden togs tillvara. Inga anläggningar eller kulturlager påträffades.

Referenser

- Brunstedt, S. 1994.** *Antikvarisk kontroll, Hovgården 4:1 m fl, Adelsö socken, Ekerö kommun, Uppland.* Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. UV Stockholm, Rapport 1994:45. Stockholm.
- Brunstedt, S. 1996.** *Arkeologisk undersökning, Alsnu Kungsgård.* Forskningsprojekt Hovgården. Uppland, Adelsö socken, RAÄ 46 m fl. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. UV Stockholm, Rapport 1996:71/1 (2). Stockholm.
- Lamm, K. 1966.** *Rapport över arkeologisk undersökning på området vid Alsnöhus på Hovgården, Adelsö sn, Uppland.* Arkivrapport ATA 1110/68.
- Magnus, B. & Gustin, I. 2009.** *Birka och Hovgården.* Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Rydh, H. 1936.** *Förhistoriska undersökningar på Adelsö.* KVHAA. Stockholm.
- Thordeman, B. 1920.** *Alsnö hus. Ett svenskt medeltidspalats i sitt konsthistoriska sammanhang.* KVHAA. Stockholm. Diss.

Arkiv

Fornminnesregistret, FMIS

Lantmäteristyrelsens arkiv: A1 -11:1 Adelsö socken, Hovgården nr 1-3,
Ägomätning 1751

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr: 431-10-4539
Stockholms läns museum, dnr: 2010:145
Landskap: Uppland
Kommun: Ekerö
Socken: Adelsö
Fastighet: Hovgården 2:8 och 4:1
Ekonomiska kartans blad: 10H 6j Adelsö NÖ
Fornlämning: Adelsö 46:2, gränsbestämt
fornlämningsområde
Typ av undersökning: Arkeologisk förundersökning
Orsak till undersökningen: Anläggande av besöksparkering
Uppdragsgivare: Ekerö kommun
Undersökningsperiod: 3 - 4 november 2010
Projektgrupp: Kjell Andersson, Göran Werthwein
Arkivmaterial: Förvaras på Stockholms läns museum
Fynd: Inga fynd tillvaratogs

Bilagor. Bilaga 1 - Schakttabell

Schakt	Storlek (m)	Beskrivning	Fynd
201	6 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera med småsten. Botten av lera.	Tegel
205	5,5 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera med småsten. Botten av lera.	Tegel
209	6 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera med småsten. Botten av lera.	Rödgoods (oglaserat)
213	2 x 1,5 x 0,3	Fyllning av raseringsmassor med tegel och betong. Ej grävt till botten.	
217	13 x 1,3 x 0,4	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	
221	6 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Tegel, flintgoods, järn
225	8 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Flintgoods
229	7 x 1,3 x 0,3	Fyllning av lera. Centralt i schaktet framkom ett röjningsröse, ca 3 m brett och 0,3 m tjockt med upp till 0,4 m stora stenar. Odlingsröset var övertorvat och sträcker sig vidare i NV-SÖ riktning på båda sidor om schaktet.	Tegel, rödgoods (oglaserat)
233	11 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	
237	8 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av grusig mo och lera.	
242	9 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Tegel
246	10 x 1,3 x 0,4	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	
250	8 x 1,3 x 0,4	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	
254	12 x 1,3 x 0,35	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	
258	7 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Fajans
262	9 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Flintgoods, porslin
266	8 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	
270	6 x 1,3 x 0,35	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Buteljglas, järn
274	8 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Buteljglas, flintgoods, porslin, rödgoods (oglaserat)
278	6 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Tegel, bruk, fajans, flintgoods
282	9 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Tegel, porslin

286	8 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Tegel
290	8 x 1,3 x 0,25	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Tegel, rödgods (oglaserat), flintgods
294	7 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Tegel, fajans, flintgods
298	7 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Flintgods, porslin, stengods
302	7,5 x 1,3 x 0,4	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Flintgods
306	10 x 1,3 x 0,4	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Fajans, flintgods, porslin
310	9 x 1,3 x 0,35	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Ten av stål
314	8 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Flintgods
318	8 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	Flintgods
322	7 x 1,3 x 0,3	Fyllning av myllig lera. Botten av lera.	

Bilaga 2 - Schaktplan, skala 1:1000

